

Milel ve Nihal Geleneğinden

İlim ile Din Arasındaki Çatışma

Müderriş Muhammed Ali Aynî

Haz. Salim Öğüt*

[142] Din ile ilim arasındaki bu çatışma nedir? İlim niçin dine hücum ediyor? Acaba ikisi arasında bir barış mümkün değil midir? Birbirini takip edecek birkaç makale ile bu sorulara cevap vermeye çalışacağım. Fakat evvela şu mühim noktayı arz edeceğim. Mademki ilmin dayanağı akıldan başka bir şey değildir; mademki aklın kanunları tabiatın her noktasında hâkim ve geçerli olan temel prensiplerdir; o halde din nasıl akla muhalefet edebilir? Bundan başka bir insanın bir dine girmesi yaratılışının icabından olmasa idi paleontoloji ve arkeoloji âlimleri tarih öncesinde yaşayan insanların bir dine tutunduklarını gösteren delillere nasıl ulaşabilirlerdi? O halde akıl dinin kendine değil, bazı din âlimlerinin, özellikle kâinatın yaratılışına ve tabiat olaylarına verdikleri çözüm şekilleri-

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

ne hücum etmektedir. Buna binaen bu birinci makalemi evvela bu hücumların neden ileri geldiklerini göstermeğe tahsis edeceğim:

Gördüğümüz Dünya

Bu gördüğümüz güneş ile, üzerindeki yıldızlar, ayağımızla çiğnediğimiz yer nedir? Ve bunları bu şekilde kim yaratmıştır? İşte insan oğlunu, biraz huzur ve sükûna nâil olduğu ve bu sayede biraz düşünmeye başladığı günden beri zihnen meşgul eden bu sorulardır. Acaba bir öküzün hatırına böyle sorular gelir mi? Görünüşe göre bu düşünceler sadece insana mahsustur. Diyebiliriz ki dinin de ortaya çıkış sebeplerinden mühim bir kısmı bu arayışlardır.

Başka uzak memleketler ve ahvalini az bildiğimiz dinler üzerine mütecessis bakışlarımı çevirmek istemiyorum. Bunun için gözlerimi kendi malımız olan İslamiyet ile mensupları ile en sıkı temasta bulunduğumuz Hıristiyanlığa çevireceğim. Bizim bazı kitaplarımızı açarsak şöyle bir söze tesadüf ederiz. “Hammertü tynete Âdeme erbe’ayne sabâhan.” Bu söz ayet değildir; fakat tasavvuf kitaplarında hadis diye rivayet olunur. Bunun manasına göre Allah Teala hazretleri Adem’i yaratıp can vermezden evvel çamurunu kırk sabah yağurmuş. [143] Şimdi –rica ederim- söyleyiniz, zamanımızın cin fikirli çocukları buna nasıl inansınlar? Değil şimdi, geçmiş zamanlarda da büyük İslam mütefekkirleri bunun maddi bir şey olamayacağını bildiklerinden bu sözün manasını tasavvufî bir şekilde tevil etmişlerdir.¹ Fakat Avrupa böyle yapmamış. Onların da Ahd-i Kadîminde (Tevrat’ta) “Tekvîn Sifri”nde yaratılış meselesi bu şekilde tasvir edilmiş olduğundan, pek büyük sanatkarlar orta çağda Avrupa’nın binlerce noktasında inşa olunan o muhteşem ve muazzam kiliselerin duvarlarında, sütunlarında, mozaiklerinde bu yaratılış kıssasını mücesssem bir şekilde tasvir ve

Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

¹ *Fusûs Tercümesi*, Bosnalı Abdî Efendi, ikinci cild, sahîfe, 9: “Zira sûretullah üzere mahlûka olan insani unsurların yaratılışının ikmâli (Allah, Âdem’in çamurunu kırk sabah yağurdu.) mefhumu üzere kırkın tamamı katında hasıl olur. Zira İnsanî yaratılışta olan hissî ve rûhî kuvvetlerden her birisi ilâhî kaynaklı ve rabbânî ilham görünüşüdür. Zira her bir kuvvet, ilâhî ilimlerden bir ilmin elde edilmesine has kılınmıştır.

eda etmişlerdir. Bu sütunlara, bu levhalara, bu mozaiklere bakıldığı vakit, evvela Kâdir-i mutlak hazretlerini bir insan suretinde görürüz. Bu adam güneşi, dünyayı, yıldızları yaparak göklerin kubbesine asıveriyor; fakat bu pek zahmetli iş onu pek yormuş, müfekkiresinin yorgunluğu alındaki çizgilerden, kollarının yorgunluğu da adalelerinin şişmesinden belli oluyor. Allah Teala yaratma işini altı gün fevkalade çalıştıktan ve yorulduktan sonra nihayet yedinci günü dinlenmeye tamamen hak kazanıyor ve bütün gökyüzü meleklerinin alkışları arasında azametinin arşına oturuyor. Değil sadece orta çağda, son devrin ilk günlerinde bile ressamlar ile heykeltıraşlar Allah'ı, mukaddes kitaplarının hikâyelerine göre bu şekilde tasvir etmekte idiler.

Fakat bu hikâye yalnız Hıristiyanların ve Museviler'in değildi. İnsanlar onu binlerce sene evvel öyle düşünmüşler ve nihayet o şekilde kabul etmişlerdi. En eski din kitaplarına da bakılırsa Allah'ın insan suretinde düşünüldüğüne ve mahlûkatın Allah'ın eli ile imal edildiğine dair rivayetlere tesadüf olunur. Layrd ve George Smith ile diğerlerinin son keşfettikleri tarihi vesikalara göre Bâbil ile Keldânistan'ın eski dinlerinde yaratılış kıssası zikredilmektedir; ve bu kıssa Ahd-i Kadîm'deki kıssanın kaynağıdır. Herhalde Tevrat'taki kıssanın daha önceden Keldânîler, Bâbilliler, Âsurlular ve Finikeliler arasında mevcut olduğu açık bir şekilde ispat olunmuştur. Tevrat'taki Tekvin bölümünün eksik bir şekilde birbirine eklenmiş olan iki kıssasında "Eyyûb Kitabı" ile "Em-sal"de zikredilen kıssada aynı yaratıcı [144] mefhumu en büyük bir ulviyet ile tasvir edilmiştir: Medeniyetin çocukluk devirlerinde bir yaratıcının pek tabii olarak "insan suretinde" olduğuna ve mahlûkatı kendi "yedeyni mübârekteyn=iki mübarek el"i ile imal ettiğine ve yıldızları kudret eliyle gökyüzüne attığına ve ondan sonra göklerin üzerinde azametinin arşından onları teftiş ve idare ettiğine inanılmıştır. Ancak yaratılışla ilgili olan bu düşünce zamanla daha yüce bir tasavvura dönüşmüş, yaratılışın yalnız el ve parmakla değil "kelam=söz" ile vukua geldiği düşünülmüştür.

Yaratılışla ilgili olan bu İsevî (Hıristiyanlara ait) tasviri, önceki

papazlar tamamen kabul etmişler ve bütün Hıristiyanlara kainatın böyle Allah'ın eliyle "cismânî manasıyla" yahut ilahi kelim ile yaratılmış olduğunu kabul ettirmişlerdir.² Yalnız şurada burada "Saint Donashi ..." ile "Saint Auqustine" Gibi tek tük bazı ilahiyatçılar Ahd-i Kadîm'in bu kıssasını harfiyen kabule tamamen meyyal olmakla beraber Allah Teala'nın öyle cismânî el ve parmakla kainatı yarattığına bir türlü inanmamışlardır. Bede ile diğer bazıları da onlara uymuşlar, fakat onların mülâhazaları dinlenmemiş, bütün Hıristiyanlar kâinatın öyle cismanî el ile yaratıldığına inanmışlar, onun için kiliselerin yalnız heykelleri, ressamaları, mozaikleri, pencere camları değil, tasvirli Tevratlar'ın hepsindeki tezyinat ve nakış süslemeleri bile o telakkiye göre yapılmıştır.³ Yaratılışın bu maddi şekildeki tasvirini Anglo Saksonlar'ın zihnine de iki şairin eserleri nakşetmiştir. Bunlardan miladi yedinci asırda Qoedemon bu yaratılış kıssasını tamamen cismani bir şekilde manzum olarak tasvir etmiş, daha sonra onuncu asırda Milton Ahd-i Kadîm'deki yaratılış kıssalarıyla Ahd-i Cedîd (İncil)'in "Kelâm-ı Hâlık=Yaratıcının Sözü" tasvirini [145] birleştirerek ve bunun içine Teslîs'in üçüncü uknûmu'nu da sokarak büsbütün cismani bir tarzda tasvir etmiştir.

Fakat Yüce yaratıcı bu eşyayı hangi maddeden imal etmiştir? Sıra bunu düşünmeye gelince bütün Hıristiyan âlimleri Allah'ın bu hususta hiçbir şey kullanmadığını ve bütün mevcudatı "adem"den (=“yok”tan) yarattığını kabul etmişlerdir. Fakat bazı cüretkârlar "Mahlûkatın Tekvini"nin ilk ayetlerine dayanarak muhalif bir düşünce serd etmeye cesaret etmişler, yaratılıştan evvel,"bilâ suret

² *Kitab-ı Mukaddes Tercümesi*, "İstanbul'da Agop Boyacıyan Matbaası, sene, 1281", Sahife, 867. Yuhanna'nın yazdığı üzere İncilden: *Kelam, başlangıçta mevcut idi ve kelam Allah'ın nezdinde idi ve Kelânullah idi. Bu kelam başlangıçta Allah'ın nezdinde idi. Her şey onun vastasıyla var oldu...*

³ Almanya'da Fribourg ve Upsal'daki katedrallerin büyük kapılarını çeken heykeller veyahut İtalya'da Pize'deki Campo Santo kilisesinin duvarlarındaki resimler ve bilhassa Monreal katedrali ile Palermo'deki Palastine kilisesinin mozaikleri Amerika Bileşik Devletleri'nin sâbık Berlin sefiri A. D. White tarafından, şahsi müşahedelerine binaen bu hususta misal olarak zikredilmektedir. "Merecure fatigue=yorgun Merkür" adıyla maruf olan klasik heykel dahi Allah Teala'yı yaratılışın yedinci gündeki bitkin halini bükülmüş koluyla gayet açık bir surette tasvir etmektedir.

ve hâlî=şekilsiz ve boş” bir kütlelin mevcut olduğunu iddia etmişlerdir. Bununla beraber böyle bir iddiayı kimse dinlememişti. Kili-se papazlarının bu husustaki fikirleri pek katidir. Bu cümleden olmak üzere Tertullien diyor ki eğer yaratılıştan evvel başka bir madde mevcut olsa idi Kitap bize haber verirdi. O halde buna aykırı olarak görüş bildirenlere karşı pek amansız idi. Bunun içindir ki adı geçen şahıs muhalif bir düşünce serd etmeye cüret eden (Hermojen)’i, Kelâm-ı İlâhiyye’ye itikat etmeyenlere mahsus en şiddetli cezalarla tehdit etmektedir.

“Saint Augustine ” maddenin eskiden mevcut olduğunu sezdirecek bazı mülahazalar serd etmiş olduğu halde nihayet şöyle bir muhâkeme ile insanların çoğunluğunun itikadını kabul etmiştir: “Her ne kadar kainat maddeden yaratılmışsa da bu maddenin kendisi yoktan yaratılmıştır.” Bu mesele hakkında ilahiyatçılar arasında cereyan eden münakaşalara dördüncü Latran⁴ Ruhbanlar Meclisi nihayet vermiştir. Çünkü bu meclis kâinatın yoktan yaratıldığını ilan etmiştir. Bu hususta Papa Dokuzuncu “Pee”nin Sillabus’u⁵ ile Westminster’in Catechisme’i aynı görüştedir.

Mahlûkatın nasıl ve neden yaratıldığına dair olan bu mesele bu şekilde halledildikten sonra ilahiyatçılar bu büyük işin ne müddet zarfında vukua geldiğini düşünmeye başlamışlardır. Fakat bunda bir müşkilat zuhura gelmiş. Çünkü (Mahlûkat’ın yaratılışı)’ndaki iki kıssadan birincisine göre yaratma işi altı günde tamam olmuş, lakin her günün bir sabah ve bir akşamı var. Her gün ne yapıldığı izah edilmiş. İkinci kıssa ise gündüzden bahsediyor. Yeri ve gökleri halk ettiğini haber veriyor. [146] İlahiyatçıların büyük bir zümresi pek kolay kabul edilebilir ve pek açık olan birinci kıssa şu meziyetleri sebebiyle başlangıçta diğer kıssadan ziyade makbul olmuşsa da Philon gibi bazı Musevi mütefekkirleri veyahut Origene gibi İsevî’lik âlimleri Hâlık’ı daha yüksek düşünmek istediklerinden yaratılışın bir anda (kün=ol) emriyle vukua geldiğini

⁴ Latran sarayı Roma’da on asır müddetle papaların ikamet ve icrây-ı hükümet ettikleri bir dairedir.

⁵ Papaların kınadıkları ve itham ettikleri hataları sayan fihriste Sillâbûs adı verilir.

ifade etmişlerdi. Bunun neticesi olarak hem Tevrat'ta, hem İncil'de iki kıssaya inanmak lazım geldiğine karar vermişler. Allah'ın zât-ı ilâhîsine has bir tavırla âlemi altı günde halk ettiğini, bununla beraber bunu bir anda yaptığını söylemişler. Yaratılışın altı günde vukua geldiğini teyid eden Ephrem Syrus gibi bazı büyük ilahiyatçıların itirazlarına rağmen iki kıssa arasındaki bu suret-i tesviyeyi (=eşitleme ve düzeltme şekli) Saint Athanasius ile Saint Bazil şark kilisesinde, Saint Auqustine ile Saint Hilarinus garp kilisesinde neşir ve tamim etmişlerdir.

Fakat bir iş hem altı günde, hem bir anda nasıl olabilir? Bunu akıl nasıl kabul etsin? Ancak kelimeleri evire çevire, metinleri maharetle işleye işleye, tabiat ötesinden yardım ala ala nihayet yaratılışın hem altı günde, hem de bir anda olduğuna bütün Avrupalıları inandırmışlardır.

Bu iki kıssayı bir noktada buluşturmaya muvaffak olmak için, geçmiş teşebbüslerin bazıları hikaye olunmaya değer. Şark kilisesine mensup İsevî papazlar, Garp kilisesine mensup olanlar gibi meseleyi çözmek için mukaddes ilmin bir çok bahislerini araştırmışlardır. Mesela yaratma hususunda sayıların bazı gizli özelliklerini açığa çıkarmaya ve isbat etmeye uğraşmışlardır. Müsevî Philon yaratılışın bir anda meydana geldiğine itikad etmekle beraber, alemin yine altı gün içinde yaratılmış olduğunu beyan etmekte idi. Zira "bütün sayılar içinden altı sayısı en ziyade verimli ve bereketlisi imiş." Gök cisimleri dördüncü günü dört sayısının ahengi vasıtasıyla, hayvanlar beş duyu sebebiyle beşinci günü, insan altıncı günü yaratılmış, zira altı sayısına mahsus özellikler onu, yaratılış müddetinin son sınırı olarak kabul ettirmiş, yedi sayısına mahsus özelliklerin ise sayısı olmadığından istirahat o güne tahsis edilmiş. İkinci günün işini acaba Allah niçin iyi vasfı ile yâd etmemiş?⁶ Saint Jeremiah'nın [147] görüşüne göre bunun sebebi iki

⁶ *Kitab-ı Mukaddes Tercümesi*, (Boyacıyan Agob Matbaası, sene, 1886. Hakikatte bu kitabın ikinci sahifesindeki 8. ayet şöyledir: (Ve Allah Levh'a, gök adını verdi ve akşam sabah oldukda ikinci gün oldu.) Halbuki diğer müteakip ayetlerde üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı günlerdeki yaratmalar için hep şöyle bir söz var: "Ve Allah iyi olduğunu gördü."

sayısının bizatihi kendisinin fena olması imiş. Bu mülahazayı birkaç asır sonra Büyük Britanya’da Bede de kabul etmiştir.

Saint Auqustine da sayıların özellikleri ve meziyetlerine ilişkin tartışmalara varlığını vakfetmiştir. Bakınız ne diyor: (Allah yaratmasını altı günde tamamlamış olduğu için altı sayısına en mükemmel sayı dememeliyiz. Fakat daha iyisi altı sayısı en mükemmel olduğu için Allah dünyayı altı günde yarattı demeliyiz.) Bu tarz istidlal bütün orta çağ boyunca devam etmiştir. Hatta yeni kıtanın keşfinden bir sene sonra Nuremberg’de yayınlanan La Cronique adlı bir mecmuada o mülahaza şöyle bir ibare ile kulakları çınlatmıştı: (Eşyanın yaratılışı altı sayısıyla izah olunur. Zira onun parçalarından her biri: bir, iki, üç, dört sayısı bir üçgen şeklini almaktadır.) Hülasa kâinatın yaratılışının böyle hem bir anda ve hem bir sabah ve bir akşamı altı günde yapılmış olması tasavvuru artık potansiyel olarak genellikle kabul edilmişti. Miladi on ikinci asırda Pier Lombard ile Hugo ve Sen Victor, haiz oldukları nüfuz ve itibar ile onu tasdik ve kilisenin zihnine naksetmişlerdir. Orta çağın diğer mütefekkirleri de bu iki fikri uzlaştırmaya gayret göstermişlerdir. Puvatiye’li Saint Hiler ise şöyle diyor: “Her ne kadar Musa’ya göre gök kubbenin tanziminde, karaların denizlerden ayrılmasında, gök cisimlerinin oluşumunda zahiren muntazam bir sıra görünmekte ise de, göklerin, yerin ve diğer unsurların yaratılmasının bir anda vuku bulduğu açıktır.” Saint Thomas Dakin, Saint Augustine’dan aldığı ince bir tefrik ile meselenin göstermekte olduğu müşkilatı çözmüş ve bu çözüm şekli asırlarca müddet fikirleri tatmin eylemiştir: Adı geçen şahsın görüşüne göre: “Allah evvela eşyanın zatını bir anda yaratmış, sonra onu tanzim ve yaratma işini tamamlamak için altı gün çalışmıştır.” Avrupa’da ilk reformcular, yani mezhepçe değişikliğe teşebbüs edenler bu nazariyeyi kabul etmişlerdir. Luther diyor ki: “Musa açık ve mecazsız söylemiş, binaenaleyh âlem altı günde yaratılmış, fakat bu yaratma fiili ilahi kudret ile bir anda vukua gelmiştir.” Melanchton dahi Kitabı Mukaddes’in: “Konuştu ve oldular” sözüne istinaden [148] aynı mülahazayı teyit etmiştir. Calvin “bir anda” düşüncesini reddederek ve eleştirerek yaratmanın altı günde meydana geldiği

mülâhazasını benimsemiştir. Mezkûr şahıs evvela şu keyfiyete dikkat çekiyor: “Tevrat takvimi gösteriyor ki âlem henüz altı bin yaşına girmemiştir ve şimdi ömrünün nihayetine yaklaşmıştır. Bundan çıkarılır ki hayatımızı bu hususta düşünerek tüketmemiş olmak için yaratılış altı günde vuku bulmuştur.”

Pierre Vermigli şu bahislere böyle bir delil ile nihayet vermiştir: Yaratma işini doğru anlamak pek mühim bir şeydir. Zira Hıristiyanlık itikadının başlangıç noktası odur. Eğer bu iman düsturu ilga edilmiş olsaydı aslı suçtan eser kalmazdı, Mesih’in vaat ettikleri hükümden düşer ve dinimizin hayatı kuvveti mahvolurdu.

Westminster ilahiyatçıları, yani İngiliz din âlimleri Confession of faith, yani İngiliz Hıristiyanları için bizim “âmentü billahî”miz mesabesinde olan iman düsturlarına, görünen ve görünmeyen bilcümle eşyanın yalnız yoktan icat değil, tam altı günde yaratıldığına dahi iman etmenin son derece lüzumlu olduğunu kaydetmişlerdir.

Roma kilisesi bu hususta Protestan reformculardan daha az şiddetli değildir. Onlar da Musa’nın Tevrat’taki nakline tamamen inanmak lazım geldiğini beyan etmişlerdi. Hatta on sekizinci asır ortalarında Buffon jeolojiye ait basit bazı hakikatleri açıklamaya yeltendiği vakit Sorbon üniversitesi onu utanç verici bir beyanname neşrederek fikrini geri almağa mecbur etmişti. Beyanname şu sözlerle bitiyor: “Kitabımda arzın şekline dair olmak üzere söylediğim şeylerden ve genellikle Musa’nın nakline aykırı olabilecek her şeyden tamamen vazgeçiyorum.”

Hülâsa ilahiyatçılar yaratılışın tarzı ile kullanılan maddeyi ve müddeti bu şekilde hallettikten sonra bunun zamanını tayine gayret etmişlerdir.

Bu hususta cereyan eden tartışmaların neticesinde bütün âlemlerin İsa’dan 4008 sene evvel yaratıldığına karar verilmiştir.

Hatta on yedinci asırdaki Cambridge üniversitesi ikinci başkanı ve zamanındaki İbrance âlimlerin seçkini Leitfod işi daha kestirerek, yaratılışın İsa’nın doğumundan 4004 sene evvel, [149]

teşrîn-i evvelin (=ekim) yirmi üçüncü günü sabahın dokuzunda olduğunu tayin etmiştir. Hakikatte bu netice Lactance⁷ prensiplerinin bir zaferi ve Tevrat'ın manalarının çıkarılması için birkaç asır devam eden mesainin bir semeresi idi. Zira sekizinci miladi asırda Bede, on üçüncü asırda Vincent de Beauvais yaratılışın ilkbaharda olması icap ettiğini beyan ve ilan etmişlerdi. Fakat Leitfod'un şu mühim Tevrâtî keşfinden iki asır sonra maalesef keşf olundu ki onun tayin ettiği saatte fevkalade terakki etmiş ve medenileşmiş bir kavim Mısır'ın büyük şehirlerinde kaynaşmakta ve diğer milletler de Asya'da yüksek bir medeniyet seviyesine erişmekte idiler!

Bununla beraber yaratılışın tarzı, maddesi, müddeti hakkındaki bu uzun münakaşaları ilahiyatçılar bir çözüm şekline bağladıkları halde, bu meselelerin en mühimi henüz potansiyel olarak çözülmemişti. Hakikatte acaba yaratıcı kimdi? Çünkü Hıristiyanlar teslise itikad ettiklerinden, bütün âlemleri teslisin acaba hangi uknûmu yaratmıştı? Bazı ilahiyatçılar yaratılışı üçüncü uknûma, diğer bazıları da ikinci uknûm'a isnad etmişlerdir. Bazıları da fikirlerini Havarilerle Nice'nin şu "yerin ve göğün yaratıcısı olan baba Allah" şeklindeki mecazi sözlerine bina ederek yaratma işinin münhasıran birinci uknûm'a raci olduğunu iddia etmişlerdir. Diğer bazıları da Tevrat'daki "yapalım" şeklindeki çoğul birinci şahıs kipinden yola çıkarak yaratılışın üç uknûmun hepsine birden aid olduğuna inanmışlardır.

Orta çağda kâinatın yaratıcısı hakkında serd olunan bu muhtelif fikirlerin kilise eserlerinin inşaat tarzında, sütunlarında, pencere camlarında, dini kitabelerin tezyinat ve nakış işlemlerinde müşahade olunur. O eserlerde yüce yaratıcı bazen teslis'in üçüncü uknûmunu tasvir etmek için, henüz bir muntazam şekil kazanmamış olan âlemlerin üzerinde kanatlarını açmış bir güvercin şeklinde, bazen ikinci uknûm'u tasvir etmek için bir genç insan şeklinde, bazen birinci uknûm'u tasvir etmek için muhterem bir ihtiyar şeklinde, bazen de üç şahsı bir arada yani başlarında papalara mahsus bir taç bulunan ve her biri dudaklarıyla bir güvercinin

⁷ Lactance, Hıristiyanlar'ın Çiğero'su lakabını kazanmış meşhur bir Nasrânî savunucusudur.

kanatlarını tutan bir ihtiyarla bir genç şeklinde resmedilirdi. Bu güvercin onların her birinden sadır olmuş ve aralarında uçar vaziyette bulunurdu. Fakat bazen de yüce yaratıcı bir bedenli ve üç yüzlü tasvir olunurdu.

Bu hal Hintliler'in yüce ve azametli zatı (Brahma, Vişna, Siva) nın üç yüzlü, [150] bir bedenli olarak tasvir ettikleri için, Hıristiyanlardaki teslis itikadının da aynı tekâmül merhalelerinden geçtiğine delalet eder.

Son devrin başlangıcında âlemin yaratılışı hakkındaki (Tevrâfî tasvir) pek büyük bir sanatkârın dâhiyâne kudretiyle Hıristiyanlık âlemine tamamen hâkim olmuştur. Zira Michael Angelo'dan başkası olmayan bu sanatkâr 1515 senesinde papa ikinci Colyos'un emirleri ve nüfuzuyla Sigistin kilisesinin duvarlarındaki nakışları resmetmişti. O zamanlardaki dini telakkileri en muhteşem bir tarzda ifade eden işte bu resimlerdir. Bu nakışlar gökyüzü boşluğunun ortasında teslisin ilk uknûmu olan kadir-i mutlak babayı insan çehreli muhteşem ve muhterem bir ihtiyar şeklinde tasvir ediyor; bu insan pek şiddetli rüzgarlara binmiş ve etrafını melekler kuşatmış olduğu halde sonsuz fezada dolaşüyor; bundan başka bu resimler onun fîrûze renkli gerdanının birbiri ardınca gelen âlemlerinde (eflâkinde) yaratma işini nasıl tamamladığını gösteriyor. Hülâsa Tekvin kitabının birinci hikâyesine uygun düşen bu nihâî tasvir Michael Angelo'nun şu ulvî eseri sayesinde bütün Hıristiyanlık dünyasında kabul edilmiş idi. Bossue onu şiddetle müdafaa etmiş, ister Katolik, ister Protestan olsun bütün kiliseler onu kesinlikle teyit etmişlerdi. Fakat bu münakaşalara daha ilk günden başka bir mesele de karışmıştı. Şöyle ki. Tevrat ayetlerinin birincisinde nur yaratıldı, binaenaleyh gece ile gündüz birbirinden birinci günü tefrik olundu denildiği halde Güneş'le Ay'ın ancak dördüncü gün yaratıldığı haber veriliyor. İşte bu meseleyi de halletmek için yüzlerce değil, binlerce sahife yazılar yazılmış, kelâmî ve sözde ilmî nice nice deliller serd edilmiştir. Halbuki Tevrat'ın o ayeti eskilere göre nur ile zulmetin gök cisimlerine tabi olmayan, müstakil olarak mevcut bulunan birer mahiyet (Entite) olduğuna ve Güneş'le

Ay'ın ve diğer gök cisimlerinin “nuru artırmak için değil, belki nuru zulmetten ayırt etmek, gündüz ve geceye hâkim olmak için” mevcut olduklarını kabul etmelerinden doğmakta idi. Binaenaleyh o zorlama teviller bu basit hadiseyi asırlar boyunca nazarlarımızdan gizlemişti.

İşte buraya kadar yalnız yaratılış meselesinin bazı yönleri hakkında verdiğimiz malumat, ilmin niçin din âlimlerine karşı isyan ettiğini kestirmeğe kâfidir. Bundan sonra gelecek makalemizde bu tartışmaya sebep olan diğer meseleleri de birer birer göstereceğiz.

3 Teşrîn-i sâni (Kasım) 1341

